

КЛАСИК УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Незалежність України залежить від української дитячої літератури.

В. Нестайко

Всеволод Нестайко (1930–2014) – видатний український письменник-казкар, прозаїк, драматург, автор понад 40 книжок і п'єс та радіоінсценівок для дітей (21). Його твори стали дитячими бестселерами, були перекладені понад двадцятьма мовами світу і витримали чимало перевидань. Майже шість десятиліть Нестайко гідно виступав на міжнародній арені повпредом України у жанрі дитячої літератури. Митець, єдиний з українських письменників, був занесений до Особливого Почесного всевітнього списку Ганса Християна Андерсена. Так високо Міжнародна Рада з дитячої та юнацької літератури поцінувала його трилогію «Тореадори з Васюківки». За цим твором знято телефільм «Тореадори з Васюківки», який одержав Гран-прі на Міжнародному фестивалі телефільмів у Німеччині (1968) та Головну премію на Міжнародному фестивалі в Австралії (1969). А кінофільм «Одиниця з обманом» за мотивами однойменної повісті одержав спеціальний приз на Міжнародному кінофестивалі у Болгарії (1985). Упродовж десяти років (1998–2008) письменник виступав на українському радіо з авторською програмою для дітей «Радіо-байка Всеволода Нестайка». Його оповідання, казки, повісті та п'єси – веселі, гостросюжетні, пригодницькі. Поряд з цим вони виховують високоморальні людські якості – вірність у дружбі, чесність, порядність, мужність, людяність, доброту, любов до рідної землі.

Видатний український педагог Василь Сухомлинський стверджував, що джерелом дитячої совісті є бажання робити добро іншим людям, співпереживати з ними, проявляти співчуття до них. Герой повісті Нестайка «Пригоди Грицька Половинки» Котька приходить до висновку, що найголовнішою людською рисою є людяність. Ця високоморальна якість охоплює такі поняття як доброта, самопожертва, благородство, чуйність і співчуття. Таким чином твори Нестайка формують духовний світ дитини-людини, і письменника можна вважати творцем так званої літературної педагогіки.

Всеволод Нестайко народився 30 січня 1930 року у містечку Бердичів, що на Житомирщині, у сім'ї службовця. Рід батька – Зіновія Денисовича Нестайка – мав козацькі корені. Дід – отець Денис – був знаним у Галичині греко-католицьким священником, багаторічним парохом міста Бучач, українським громадським діячем Бучацького повіту. З початком Першої світової війни Зіновій Нестайко вступив до лав Січових Стрільців, воював у складі Української Галицької Армії; у 1933 р. був заарештований НКВС і розстріляний. Мати, Марія Іванівна Довганюк, походила з селянського роду. Її батько був управителем, займався будівництвом. Марія закінчила вісім класів гімназії, що давало право викладати в початковій школі, і, починаючи з 1913 р., упродовж усього життя навчала дітей.

Після загибелі чоловіка, рятуючись від голоду того страшного 1933 р., Марія Іванівна з сином та старшою донькою переїхала до родичів у Київ. Хлопчику на той час виповнилося три роки. «Раннє моє дитинство взагалі було невеселе, – згадував Всеволод Нестайко. – Я був дуже хворобливий. Здорових безтурботних днів у мене на рік було, мабуть, менше, ніж сонячних днів в Англії». Про своє дитинство і те, що привело його в літературу, Нестайко писав: «У дитинстві я був руденький, худенький і маленький

– чи не найменший у першому класі. І страшенно хотів якнайшвидше вирости. За порадою однокласника Васи, такого ж, як і я, шпінгалета, я прив'язував до однієї ноги важку праску, до другої – цеглину, хапався за верхню планку одвірка і висів, поки вистачало сил, намагаючись витягти своє тіло. А ще той Вася мені сказав, що від дощу все росте. І я довго простоював під дощем, підставляючи струменям свою грішну руду голову. Мама дивувалася, чого в мене постійний нежить.

А коли я став по-справжньому дорослим, мені страшенно захотілося повернутись назад у дитинство – догратися, досміятися, добешкетуватися... Вихід був один – стати дитячим письменником.

У сім'ї зазвичай розмовляли російською, та, коли прийшов час, мати віддала сина до української школи, наголосивши, що він має знати мову батька. Життя Всеволода в молодшій школі було веселим і безтурботним. Хлопчик був непосидючим, тож учителька дозволяла йому трішки «прогулятися» по класу. Зразковою поведінкою він також не відрізнявся (як згодом і герої його майбутніх повістей), часто на уроках веселив увесь клас. А в старших класах його навіть тричі виганяли зі школи. Правда, всі свої справи з директором вирішував сам, мама в них не втручалась...

Але одного дня безтурботне дитинство Всеволода закінчилося – прийшла війна. Йому тоді було 11 років. Марія Іванівна організувала у своїй кімнатці підпільний клас, щоб діти не забули здобутих знань. Це й був для Всеволода його п'ятий клас. Після звільнення Києва хлопчик продовжив навчання, і в 1946 р., склавши екстерном іспити за дев'ятий, перейшов у десятий клас вечірньої робітничої школи, яку закінчив зі срібною медаллю.

У 1947 р. Всеволод поступив на слов'янське відділення філологічного факультету Київського університету ім. Т. Шевченка. «Саме в ці роки ожила моя мрія стати письменником», – писав у спогадах Нестайко. У студентські роки він працював літературним редактором у журналі «Барвінок», де побачило світ його перше оповідання, згодом – у видавництві «Молодь». А з 1956 р. й упродовж трьох десятиліть – у видавництві «Веселка».

У 1956 р. вийшла у світ перша книжечка письменника «Шурка і Шурко», наступного – збірка оповідань «Це було в Києві», обидві були позитивно оцінені критикою. А в 1959 р. з'явилася казкова повість «В Країні Сонячних Зайчиків», де вперше на повну силу виявився талант Нестайка як оповідача та фантазера. Автор повертався до своїх «сонячних

зайчиків» ще двічі: написав «Незнайомку з Країни Сонячних Зайчиків» (1988) та «В Країні Місячних Зайчиків» (1994). У цій трилогії, яка створювалась упродовж 40 років, письменник розповідає про одвічну боротьбу добра та зла, світла і п'їтьми у світі та людській душі. Це протистояння виявляється у знайомих із дитинства образах Сонячних Зайчиків і Морока. Перші – втілення всього світлого, щирого та доброго в людському бутті – беззаперечна знахідка Нестайка. Це відчутний для дитини образ щастя. Як символи найкращих людських рис Зайчики «скромні й не звикли, щоб їм дякували. А ще вони невловимі, хоча й залежні від сонця та дзеркалаць і мають побратимів – Місячних Зайчиків, котрі відрізняються хіба кольором (срібно-білі) та тим, що працюють уночі і не допускають до людей кошмарів». Але головна риса всіх світлих зайчиків та, що при їх появі забувається все погане й вороже, бо вони існують тільки для того, щоб робити життя людей світлим і щасливим.

Особливе місце у розповіді відведене квітам. Автор не лише перераховує чимало їх видів, а й створює своєрідні вставні легенди про улюблену квітку сонячних зайчиків кульбабку, царя сонячних квітів соняха та сон-траву. Згодом з'являються подібні оповіді про «недобру» омелу та «вовчі ягоди», художньо обігруються назви та властивості магіюли, ломи-каменя і дурману.

А спонукали до створення трилогії зустрічі з читачами, на одній із яких котрась із дівчаток сказала, що ображена на письменника, адже в його творах головні герої, окрім Космо-Натки, – хлопці. Так головною героїною третьої повісті стала дівчинка Ганнуся, або просто Нуся.

Трилогія про сонячних зайчиків завершується закликком автора до читачів: «Якщо ти можеш подарувати комусь несподівану радість – даруй не вагаючись!»

Трилогія «Тореадори з Васюківки», що набула всевітнього розголосу й поставила Нестайка у ряд із кращими дитячими письменниками світу, писалася впродовж десятиліття (1963–1973), починаючи з оповідань «Пригода в кукурудзі» та «Тореадори з Васюківки». Згодом з'явилися «Надзвичайні пригоди Робінзона Кукурузо...» (1965), «Незнайомець з тринадцятої квартири...» (1966) і «Таємниця трьох невідомих» (1970), що у 1973 р. вперше були об'єднані в трилогію «Тореадори з Васюківки».

Головні герої Ява Рень і Павлуша Завгородній – сільські шибайголови, що жодної миті не хочуть згаяти, а прагнуть зробити світ кращим. Їхні вигадки – химерні та щирі, мрії – по-справжньому величні. Надмірна активність, кмітливість і цікавість постійно заводять героїв-бешкетників у кумедні ситуації. Розважаючись на сільських просторах, вони вигадують кориду, Васюківський театр, багато інших

авантюр. Хлопці, попри свою бешкетну вдачу, – щирі, відкриті, добродушні і завжди готові прийти на допомогу тим, хто їй потребує.

Читаючи майже детективні історії щоденних пригод хлопців, дивуєшся їх щирості, вмінню з гумором ставитися до життя. Вони не бояться помилятися і виправляють власні та чужі помилки з такою ж завзятістю й наполегливістю, як і беруться за нові справи, не бояться жити, бо не мають сумніву щодо доцільності і високого призначення власного існування. Це твір про справжню дружбу і взаємодопомогу, вірність і самовідданість, про вміння знаходити вихід із складних ситуацій, не втрачаючи при цьому почуття гумору й оптимізму.

Історія «казкового серіалу» (як називає його Нестайко) «Дивовижні пригоди в Лісовій школі», що писався більше 20 років, започаткована була «Пригодами їжачка Колька Колючки та його вірного друга і однокласника зайчика Косі Вуханя» (1979). Згодом вони доповнювалися новими історіями про нерозлучних друзів та їхніх невгамовних однокласників. Загалом цикл містить 9 повістей. Письменник зізнається, що його Лісова школа – «прообраз сучасної школи», у героях якої кожен може пізнати своїх учителів і самих себе. Педагогіка Лісової школи побудована на доброті, оптимізмі – доброта у ставленні один до одного, сміх, що лікує від усього...

Колектив Лісової школи, як і «штат» лісею «Кондор», складається з напрочуд колоритних типових образів учителів, вже не раз описаних Нестайком у «шкільних» повістях і ранніх оповіданнях. Так, класний керівник і вчителька математики Пантера Ягуарівна нагадує стриману, вимогливу та безкінечно людяну Ліну Митрофанівну з «Одиниці з обманом». А Лисавета Патрикіївна, Мамонт Африканович, Жирафа Жирафіївна, Макак Макакович і Бегемот Гіпопотамович викликають в уяві «педагогів» із «Дивовижних подій в шостому «б»». Так само й лісові учні дуже різні та відображають різноманітні дитячі типажі. Головні герої циклу – Колько Колючка й Кося Вухань – добрі, мужні, сміливі. Схожі до героїв реалістичних повістей письменника й інші звірята: Рудик Лисовенко та Вовчик Вовченко – типові «неблагополучні» діти, схильні до правопорушень і дрібної підлоти; Михайлик Ведмеденко – зразкова «учительська дитина», відмінник і лідер; Боря Сук – «такий як усі» хороший хлопчик; Раїска Мняу та Зіна Бебешко – впевнені у собі «бойові» дівчатка тощо. З'являються у серіалі також герої інших казкових історій Нестайка (Кривенька Качечка, Снігова Королева, Умка та ін.). Отже, можна твердити, що саме цикл про Лісову школу найповніше об'єднав художні знахідки Нестайка-казкаря та провідні ідеї, типові характери й сюжетні ходи прози письменника.

Творчість Нестайка відзначена багатьма літературними преміями. Він є лауреатом літературної премії ім. Лесі Українки (за повість-казку «Незвичайні пригоди в Лісовій школі»), премії ім. М. Трублаїні (за повість-казку «Незнайомка з Країни Сонячних Зайчиків»), премії ім. О. Копиленка (за казку «Пригоди їжачка Колька Колочки та його вірного друга і однокласника зайчика Косі Вуханя»), а також його нагороджено орденом Ярослава Мудрого V ступеня.

«У своїх книжках, – писав казкар, – я саме і намагався показувати таке одночасно просте і складне життя дітей з їхніми радощами і прикрощами, розказувати про прекрасну дитячу дружбу, спонукаючи їх до самовиховання. Я прагну засвічувати сонячні промінчики в дитячих душах, допомагати дітям знайти дорогу до здійснення їх мрій. І нехай мої Ковалі щастя накують дітям України і взагалі всім дітям багатих щасливих часів і безліч хвилинок-щастинок».

Вдячні читачі писали сотні листів з відгуками і малюнками дітей. «Писали школярі, вчителі, цілі класи, мами, бабусі, батьки», – згадував письменник. Булава Олена з Дніпропетровської області розповідає: «Пам'ятаю той вечір, коли я закінчила читати останню главу «Тореадорів» своєму першому синочку... Він так ридав, що я спочатку розгубилася, а потім, дізнавшись у чому річ, стала розповідати далі, придумуючи продовження... Ця книга зіг-

рала не останню роль у виборі моєї професії, бо після прочитання цієї повісті у мене вже не було сумнівів, що я буду вчителькою...» А Хлабова Людмила з Черкаської області зазначала, що трилогія «Тореадори з Васюківки» змусила її заплакати, коли читала про те, яке прекрасне почуття дружба!

Ім'я Всеволода Нестайка стало візитівкою української літератури для дітей. За словами письменника, його твори допомагали читачам «накопичувати радість», і він сам був би щасливим, коли б хоч одна дитина, прочитавши його книжки, перестала відчувати страх і самотність, адже «само дитинство запрограмоване на радість і сміх, на щастя».

Класик української дитячої літератури й досі залишається найчастіше друкованим і найбільше читаним автором. Він – єдиний з прозаїків, який писав тільки для дітей.

Творче кредо Всеволода Нестайка сконцентроване в його словах: «Я вірю в добро... Вірю в людську порядність та гідність... У те, що у душі кожного є Господь Бог». А саме відкрита, щира, чиста дитяча душа очікує цього добра від оточуючих. І твори Нестайка наповнюють дитячі серця радістю пізнання чарівного світу дитинства, світлим оптимізмом. Цей оптимізм, віру в перемогу добра діти понесуть у доросле життя, втілюючи його у своїй діяльності на користь рідної країни – України.

Оксана ЗАХАРЧУК

Чому Україна програє історичну баталію у Німеччині

Хто хоч раз стикався зі ставленням німецького суспільства і політикуму до ролі України під час Другої світової війни, то переживав неймовірний шок. Адже майже все, що можна й досі почути про українців, так це про ледь не суцільний колабораціонізм із Третім рейхом, про ОУН-УПА, Бандеру, Дем'янюка та інших українських травників у таборах смерті і тд. і тп.

Весь цей наратив і досі, на жаль, живе і процвітає повним квітом.

Про те, що саме Україна належить до найбільших жертв нацистської Німеччини, втративши від 8 до 10 мільйонів життів, знає хіба жменька прогресивних істориків. Про те, що щонайменше п'ять мільйонів українських жертв нацизму – це були звичайні мирні жителі, жінки й діти, теж ніхто не бажає говорити.

Те, що з цих п'ять мільйонів понад 1,5 млн були саме українські євреї, це взагалі повна табула раса. Тобто практично кожна четверта жертва Голокосту була з України.

Для того, щоб кардинально змінити цю жахливу картину, ми протягом нашої посольської каденції у Берліні багато років вели нерівну самотню боротьбу за належне визнання Німеччиною ролі українців у перемозі над нацизмом в Європі та достойне вшанування мільйонів українських жертв нацистського варварства.

Головною метою цієї баталії за справедливість для пам'яті про наших замордованих предків було спорудження у Берліні меморіалу українським жертвам нацизму.

Саме з таким проханням посол Андрій Мельник звертався з численними листами до кожного члену Бундестагу, адже політика історичної пам'яті входить до компетенції вищого законодавчого органу. Намагався просувати цю тему через пресу, щоб якнайбільше німців дізналися про жертвну роль України.

Ви собі не уявляєте, з яким хейтерством вищого ґатунку і яким колосальним спротивом нам довелося тоді зіткнутися через цю проактивну позицію.

Подібну ініціативу висунула тоді й польська сторона, яку ми повністю підтримували (хоча багато хто у Варшаві хибно вбачав у наших діях свого роду історичну конкуренцію).

Що ж ми маємо нині у сухому залишку у Берліні?

Як тільки наша дипломатична місія у Берліні завершилася у жовтні 2022 року, то й тема спорудження пам'ятника українським жертвам Третього райху була одразу ж засунута під сукно і похована. Жодного заклику до німецьких парламентарів, жодного інтерв'ю для ЗМІ, жодної боротьби. Zero. Ми просто здали всі наші позиції. Ми просто зрадили пам'ять про загиблих українців. Ми знову втрачаємо історичну суб'єктність.

За цю ганебну катастрофу у нас просто розривається серце. Адже на фоні цієї поразки Києва на історичному фронті наші польські друзі не лише домоглися ухвалення окремого рішення Бундестагу про меморіальний комплекс. Більше того, як виглядає, він буде споруджений не десь на околиці, а у самому серці німецької столиці – прямо поряд з Відомством канцлера і Бундестагом, на місці колишнього Оперного театру Кроля (Kroloper), де проходили пленарні засідання Рейхстагу з 1933 по 1942 роки.

І хоча цей процес був не менш болісним для поляків, вони крок за кроком – попри всі перешкоди – впевнено і системно рухаються до своєї мети. І ми щиро радіємо за наших сусідів.

А самі ж ми все поки профукали. Але ми не втрачаємо надію, що Україна все ще зможе відновити свої позиції у Берліні і домогтися такого ж рішення Бундестагу. Потрібна лише політична воля. І мужність. І тяжка праця.

Світлана МЕЛЬНИК, glavcom.ua